

POPULARNOST PAVIĆEVOG „POLTRONA“

—ISTRAŽIVANJE PUBLIKE—

Komedija *Poltron* Siniše Pavića, u režiji Aleksandra Đorđevića, od svoje premijere 23. maja 1986. godine u Beogradskom dramskom pozorištu do 14. novembra 1987. g. izvedena je 67 puta pred oko 24.000 ljudi. Sala Beogradskog dramskog pozorišta može da primi 379 gledalaca i prilikom izvođenja *Poltrona* uvek je puna. To znači da se osim ulaznica u organizovanoj prodaji (kolektivno, radnim organizacijama, đacima osnovnih i srednjih škola, studentima, vojnicima) svaki put proda i 60 do 100 ulaznica na blagajni pozorišta. Karte za *Poltrona* prodavale su se po višim cenama (2000 din.) u odnosu na cene karata za ostale predstave ovog pozorišta (1500 din.) još dugo nakon premijere, a i sada je nova cena izjednačena sa cenom kasnijih uspehlikih premijera, kao što je *Dugo putovanje u Jevropu* Stevana Koprivice (2500 din). Kako se cene formiraju srazmerno gledanosti predstave, ova činjenica govori u prilog popularnosti *Poltrona*. Predstava s uspehom gostuje i u gradovima širom zemlje.

U čemu je tajna ovako dobrog prijema *Poltrona* od strane publike različitih nazora, stepena obrazovanja, godišta, profesije? *Poltron* je laka i zabavna društvena komedija koja ne zahteva intelektualni napor, humor je jasan, jednoznačan, direktan, tematski okvir događanja svima dobro poznat, a likovi-prepoznatljivi društveni tipovi. Ove karakteristike *Poltrona*, obogaćene s malo glumačkog šarma i ponekim spretnim gegom, sasvim su dovoljne za dobar prijem. Predstava *Poltron* sadržajem odgovara interesovanjima veoma širokog kruga ljudi podređujući umetničke kvalitete komercijalnim ciljevima.

REZULTATI ANKETE

Pitanja Ukupan broj anketiranih 58		Niža stručna sprema 2 (3%)	Srednja stručna sprema 24 (41%)	Visoka stručna sprema 32 (56%)
Pol	1. Muški	50%	38%	56%
	2. Ženski	50%	62%	44%
Anketirani su došli do ulaznice:				
	1. Kupovina na blagajni	100%	46%	50%
	2. Drugim putem	/	54%	50%
Anketirani najradije gledaju:				
	1. Televizijski program	/	54%	44%
	2. Filmove u bioskopu	100%	38%	22%
	3. Pozorišne predstave	/	8%	34%
Rado gledaju				
TV seriju	1. da	100%	85%	100%
„Bolji život” S. Pavića:	2. ne	/	15%	/
Očekuju od pozorišne predstave:				
	1. Zabavu	100%	54%	28%
	2. Specifičan umetnički sadržaj	/	38%	56%
	3. Sadržaj koji se odnosi na društvenu stvarnost	/	8%	16%
Da li predstava „Poltron” ispunjava ova očekivanja:				
	1. Da	100%	69%	78%
	2. Ne	/	8%	/
	3. Delimično	/	23%	22%
Predstava „Poltron”:				
	1. Verno odslkava našu društvenu stvarnost	50%	69%	39%
	2. Blago kritikuje našu društvenu stvarnost	/	8%	39%
	3. Oštro kritikuje našu društvenu stvarnost	/	23%	5%
	4. Samo zabavlja, ne kritikuje	50%	/	22%

Tekst Siniše Pavića atraktivan je već izborom teme — poltronstvo u našem društvu. Naslov komedije asocira na naslove nekih Nušićevih komedija kao što su *Protekcija* ili *Pokojnik*. Pavićev pristup tematici mogao bi se nazvati nušićevskim, bez ozbiljnog poređenja s Nušićem, koji je veći majstor komedije. Ono što kod Pavića podseća na Nušića jeste: nosilac radnje je grupa, a ne pojedinac; humor je bez oštih, satiričnih namera; prevashodno verbalna komika i mešanje žanrova. Kod Pavića, kao i kod Nušića, ne možemo da nađemo na „likove velikih zamaha dobra ili zla”¹⁾, već su svi njihovi likovi na ravnoj liniji života, nesposobni da se „poput Držićevog Pometa... Molijerovog Don Žuana... pa čak ni Sterijinog Smrdića i Šerbulića” uzdignu nad ostalima, „otrgnu od interesa inertne gomile”²⁾. Doduše, kako je primetio Vladimir Stamenković u svojoj knjizi *Pozorište u dramatizovanom društvu*, po pravilu, u posleratnoj srpskoj komediji, „individualni junak se obično utapa u ljudsku grupu”³⁾, pa u pogledu likova ne možemo tvrditi da je reč samo o uticaju Nušića. Ali zato možemo da zamerimo Paviću (kao što su kritičari zamerili Nušiću) da je njegov odnos prema tim likovima preterano blag. Naime, Nušićevi likovi, veoma prirasli za srce svom piscu — koji je bio prinuđen da ih brani od napada kritičara tvrdeći da je komediograf, a ne satiričar, u poređenju s Pavićevim likovima deluju kao omraženi i prezreni od strane svog autora. Pavićevi likovi ne samo da su bezazleni, naivni, simpatični, bezopasni i devijantni, a bez ozbiljnih posledica po svoju okolinu, već su i prilično idealizovani — kako u privatnim situacijama, u scenama gde su u porodičnom krugu, tako i kao nosioci određenih društvenih uloga na radnom mestu. Paviću ne treba zamerati što nije bio ironičan, satiričan, bridak, oštar i ubojit u svom humoru, već što preterano bolećivo prikazuje mentalitet naših ljudi i društvene situacije. Njegov humor zasniva se na stereotipnim, prozaičnim šalama na račun „našeg čoveka” (Srbina, Slovenca...), građen po receptu koji koriste i revijalni umetnici u rado gledanim/slušanim radio i TV emisijama. Takvu vrstu humora srećemo i u Pavićevoj, vrlo popularnoj TV seriji (prvoj jugoslovenskoj „sapunskoj operi”) *Bolji život*.

Osnovna pretenzija humora u *Poltronu* je da prikaže „narodno biće”, koje je, po rečima Vladimira Stamenkovića, „jedna od najspornijih kategorija romantičarske poetike, istoriografi-

¹⁾ Josip Lešić, *Nušićev smijeh*, Nolit, Beograd 1981, str. 23.

²⁾ Josip Lešić, *navedeno delo*, str. 23.

³⁾ Vladimir Stamenković, *Pozorište u dramatizovanom društvu*, Prosveta, Beograd, 1987, str. 56.

je i filozofije, pogotovo kad se pod tim podrazumevaju večni i neizmenljivi elementi, ono što obično podrazumevamo pod „srpskim mentalitetom“, i to bez namere da se razjasni „ko je uistinu junak koga srpska komedija izvodi na scenu našeg autentičnog socijalnog života, kao i to da li u zbivanjima iz društvene zbilje ima toliko dramske napetosti da prikaz događaja iz stvarnosti stekne neophodnu pozorišnu dimenziju“.4) Pavić se nije trudio da, predstavljajući „našeg čoveka“ odredi njegove karakteristike, on se oslonio na posmatračke navike gledališta spremnog da pod tim pojmom prihvati proizvoljne i kontradiktorne osobine u karakteru junaka novijih srpskih komedija. Na posmatračke navike gledalaca bitno je uticao i Pavić sâm, najpre TV serijom *Vruć vetar* (1980), a zatim svojim izuzetno popularnim bioskopskim filmovima, „mentalitetskim komedijama“, *Laf u srcu*, *Tesna koža I* i *Tesna koža II*, gde je širokoj publici sa uspehom predstavio „našeg čoveka“ zatečenog u neverovatnim, prozaičnim i trivijalnim zgodama, a publika tog junaka rado prihvatila kao novog heroja.

Anketa povodom *Poltrona* pokazala je da samo 3% gledalaca može da se identifikuje sa Pavićevim likovima, iako 40% smatra da *Poltron* verno odslikava našu društvenu stvarnost. Ova protivurečnost razumljivija je ako uzmemo u obzir Pavićev trud da stvori privid autentične stvarnosti i u nju smesti svoje idealizovane heroje. Publici se zato čini da su Pavićeve situacije „baš životne“, ali ne može da se identifikuje sa likovima. Publika je, po svojoj prilici, veoma željna raskida sa svakidašnjicom (koju Pavić pretvara u fikciju) i zato nekritički, bez zadržke prihvata tvorevine surogata i lošeg ukusa.

Pavić u *Poltronu* nastoji da postigne privid autentičnosti našeg društvenog života, predstavljajući karakteristične pojave iz društvene svakodnevice bez problemskog odnosa prema njima. Privid autentične stvarnosti ostvaruje prikazujući činovnike koji kasne na posao, mlade ljude koji se zapošljavaju „preko veze“, poluobrazovane, lako podmitljive rukovodioce, radnike u neposrednoj proizvodnji napaćene zbog neodgovornosti rukovodećeg kadra, nepismene gazdarice koje profitiraju na provincijalcima. Krivica za takvo stanje ne može se svaliti ni na koga ponaosob, već se ona apstraktno pripisuje ovima ili onima, u ovom slučaju — poltronima.

Negativne društvene pojave iznete u javnost predstavom često deluju kao osuda, kritika tih pojava. Zato i 52% anketiranih smatra da Pa-

4) Vladimir Stamenković, *Pozorište u dramatisovanom društvu*, Prosveta, Beograd 1987, str. 57.

vić kritikuje društvene pojave predstavljene u *Poltronu*. Postavlja se, međutim, pitanje, šta i koga kritikuje autor ove predstave? Njegova namera nije da osuđuje društvene nepravde, već da zabavi, a ova naizgled apolitična komedija pre sužava gledaočevu svest nego što podstiče na razmišljanje.

Društvenoj hijerarhiji Pavićevih likova nešto nedostaje. Mogli bismo reći da joj u izvesnom smislu nedostaje — vlast. Vlast u ovoj komediji na neki način predstavlja junak sa najvišim položajem na društvenoj lestvici — direktor preduzeća u kome vlada javašluk. Ali taj je direktor sušta dobrotu i nevinost, meka je srca i prostodušan, pa naseda smicalicama jednog poltrona koji želi da mu se dodvori, ostvari bolji položaj i materijalno profitira. Poltron je negativan lik s kojim publika ne želi da se identifikuje, „običan činovnik”, lik posredstvom kojeg Pavić podržava još jednu predrasudu u narodu — da je za ekonomsku krizu u zemlji kriva: administracija. Direktor je, iako nedovoljno obrazovan, dobar i nesnalažljiv čovek tim je simpatičniji što ima seksualnih problema u braku (jer misli samo na posao) i što postaje nevina žrtva osвете namenjene Poltronu. On poseduje kola, stan, vikendicu, a Poltron roditelje na ivici egzistencije, pa ipak je mnogo pozitivnija ličnost od Poltrona, čak i kada se ustanovi da je i on takođe — poltron. Ta činjenica, doduše, prolazi prilično neopaženo, u poslednjoj sceni koja je haotična i gde likovi govore istovremeno, ali je značajna jer time pomera hijerarhiju vlasti. Ta vlast, koja se javlja telefonom i prenosi neopoziva naređenja, prilično je neodređena i apstraktna, a poruka prenetu telefonom nema nikakvog uticaja na samu radnju komedije i ostaje tajna, pa je taj detalj nesvršishodan.

Komedija *Poltron* nenametljivo protura tezu da smo svi mi u stvari simpatični, mali, vragolasti poltroni i da je to jedna od odlika našeg „narodnog bića”. Jedini lik koji ne poseduje ovu šarmantnu narodsku osobinu je Radnica (Radmila Savićević), koja nije poltron, ali je u svojim podmaklim godinama još uvek devica! Radnica objavljuje da je devojka u trenutku kada je Direktor, zamenivši je s drugom osobom, zavodnički zagrlj, na njeno zgražavanje. Ona ga, razbesnevši se, odgurne i poviče: „Ja sam nevina, džukelo!”, što izaziva buru smeħa u gledalištu. Malo je verovatno da Pavić preko ove izjave svog lika želi da aludira kako su radnici nevine žrtve vladajućeg sistema. On pre pravi štos: smešno je što jedna krupna, sredovečna žena (za koju Direktor misli da je žena „lakog morala”), koju u predstavi zamenjuju s muškarcem, objavljuje da je devojka. Pavić time svoj jedini pozitivan lik u

komediji, i to lik na najnižoj društvenoj lestvici, čini devijantnim i samim tim karikira i njegov društveni položaj.

Pavić površno analizira likove kao nosioce društvenih uloga, i kao privatne ličnosti sa manama koje su predmet podsmeha u komedijama. *Poltron* samo teži da zadrži pažnju publike, što postiže uproščavanjem i zgušnjavanjem akcija u okviru teme koja trenutno izaziva pažnju i interesovanje najšireg kruga ljudi. Pavić izaziva smeh vedrim i plitkim humorom, gegovima zasnovanim na fizičkom preterivanju: Direktor pojede spajalicu, otiče mu jezik, pa u ustima drži gomilu gaze, u svadi sa svojom ženom lupi je po stražnjici; nezgrapna, muškobanjasta Radnica u gumenim čizmama, radnoj košulji i pantalonama izaziva smeh načinom hoda; sofisticirani, preplašeni Japanac (Mladen Nedeljković) svaki put kad Otac (B. Stošić) lupi o sto rukom, beži iz svoje stolice na vrata. Pisac, takođe, računa i na efekat koji obavezno proizvodi vulgarnost i nepristojnost na sceni, kao i psovka. Jezički humor zasniva se na igrama reči, obrtima, menjanju značenja u odnosu na kontekst, ponavljanju reči dok ne izgube smisao, malim dvosmislenostima. Komedija se završava poznatom, sočnom narodnom psovkom koju Japanac upućuje svim likovima, rezigniran neodgovornošću i neposlovnošću našeg „narodnog bića“, što izaziva smeh i odobravanje u gledalištu, jer glorifikuje naš mentalitet. Tako se i ova komedija završava bezbolno, srećno i veselo, postavivši gledaoca u nadmoćan položaj u odnosu na predstavljenu situaciju u komediji. Nortop Fraj u eseju „Specifične forme drame“, analizirajući razlike između ironičnog komada, komedije i maske, kaže da je „bitno obeležje idealne maske veličanje gledalaca kojima je namenjeno njeno izvođenje. . . . . U ironičnom komadu gledalište i drama neposredno se konfrontiraju; u komediji izvor otkrića nalazi se u samom gledalištu. Idealna maska postavlja gledalište u nadmoćan položaj u odnosu na otkriće.“⁵⁾ Premda komediju *Poltron* ne možemo da nazovemo maskom, u izvesnom smislu njene namere se poklapaju sa namerama maske.

Poltron nema čvrstu priču, jedinstven zaplet. To je komedija podeljena na niz nategnuto povezanih situacija koje zbog odsustva čvrstog zapleta mogu da traju beskonačno i nastavljanju se novim peripetijama junaka. Priča *Poltron* sadrži veliki broj takvih scena za 95 minuta (koliko traje predstava) promeni se 12 scena, što znači da jedna u proseku traje osam

⁵⁾ Nortop Fraj, *Specifične forme drame, Moderna teorija drame*, priredila Mirjana Miočnović, Nolit, Beograd 1981, str. 356.

minuta. Svaka druga scena pretpostavlja nov dramski prostor, a gotovo u svakoj se javlja novo lice. Ima ukupno 15 lica, ali su na sceni uglavnom dva do tri aktera. Samo u poslednjoj sceni pisac izvodi na scenu deset lica i tada gubi kontrolu nad zbivanjima, scena deluje haotično, a gomilanje glumaca čini je otegnutom i nedramatičnom i potpuno je lišava napetosti kojoj se u završnici predstave teži. Scene počinju i završavaju se sladunjavom, veselom muzičkom frazom (kompozitor je Vojislav Kostić) koja zabavlja publiku dok se menja scena. Stiče se utisak da se scenograf Velizar Srbijanović trudio da koristi ekonomične i lako prenosive rekvizite, imajući u vidu gostovanja. Pokretni platoi sa rekvizitima, koji određuju mesto zbivanja, naizmenično se pojavljuju na levoj i desnoj strani pozornice, izvirući i zamičući iza jedne crvene zavese koja je statični scenografski element i sugeriše savremene, socijalističke društvene okvire događanja. Kako na stubićima o koje je razapeta ova zavesa vise fenjeri, ova kombinacija rekvizita asocira takođe i na burdelj. Muzička fraza i dramaturgija pojedinih scena daju vodviljski ton komediji.

Mnoga dramaturška i režijska rešenja karakterišu predstavu kao umetnički proizvod namenjen najširoj publici. Mada nije rađena posredstvom medija masovne kulture, predstava poseduje mnogo dodirnih tačaka sa produktima kulture masovnih komunikacija. Siniša Pavić ima bogato iskustvo u pisanju za film i televiziju, pa je neke dramaturške obrasce svojih popularnih komedija hteo da primeni i u pozorištu. Čak se i publika ove predstave ponaša kao bioskopska publika: unosi u salu semenke, čips, kikiriki, što uglavnom ne radi prilikom posete drugim predstavama.

Predstava je prilagođena publici elementarnog obrazovanja, nije namenjena „znalcu koji se odlikuje intelektom i suptilnošću ukusa, nego prosečnom čoveku s ulice, čija se kvalifikacija ogleda u nemanju posebne kvalifikacije.”⁹⁾ Ukoliko se pri tom izgubi deo publike sa višim obrazovanjem, to je zanemarljivo mali gubitak u odnosu na onaj koji bi trebalo očekivati da je predstava prilagođena nivou sa višim ili srednjim kvalifikacijama. Uostalom, anketa je pokazala da je među publikom bilo najviše gledalaca sa visokom stručnom spremom, 56%, dok je sa nižom stručnom spremom bilo samo 3% gledalaca, a predstava je naišla na odličan prijem. Moglo bi da se zaključi da „znalci koji se odlikuju intelektom i suptilnošću ukusa” zapravo i ne odlaze u Beogradsko dramsko pozorište.

⁹⁾ Antonjina Kloskowska, *Moderna kultura, Marksistička misao*, Novi Sad 1985, str. 263.

Predstava poštuje zakonitosti specifične za ideologiju masovne kulture. Bavi se univerzalnim problemima naše društvene zajednice, izbegavajući konverze koje bi sigurno odbile deo publike. Nastoji, pre svega, da zadovolji potrebe gledalaca za zabavom i senzacijom, da ih psihički rastereti i oslobodi napetosti, pruži im ono za čim žude: odmor, mir i prihvatljivu sliku problematične društvene svakodnevice.

Beogradsko dramsko pozorište odlučilo se za ovaj tekst Siniše Pavića očigledno iz vanumetničkih razloga: želelo je da, na bar jednoj od predstava koje ima na repertoaru, gledalište bude puno. Izbor Pavića nije slučajna, njegova dela provereno ostvaruju veliki komercijalni uspeh, njegovi filmovi privlače milion-sko gledalište. Očigledna je i tematska i dramaturška sličnost *Poltrona* i Pavićeve TV serije *Bolji život*, trenutno najgledanije TV emisije u Jugoslaviji, glume isti glumci, čak imaju i slične uloge.

Komedija *Poltron* nije izneverila očekivanja, kako autora i Beogradskog dramskog pozorišta, tako i brojnih gledalaca. Preciznije određenje uzroka njenog uspeha zahtevalo bi sveobuhvatnu analizu kulturnih kretanja u Jugoslaviji, na koja sigurno negativno utiče ekonomska kriza u zemlji. Trebalo bi, ipak, napomenuti, da predstavom *Poltron* Beogradsko dramsko pozorište, iako može da pridobije jedan deo publike, ne može i da povрати ugled koji je nekada uživalo.

